

بررسی پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری؛

مطالعه موردی جزیره کیش

مهنا نیک‌بین^۱

مهرداد کرمی^۲

تاریخ دریافت: ۹۰/۱۰/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۱/۰۴/۲۸

چکیده

توسعه پایدار نقطه ایدئال صنعت گردشگری و بسیاری صنایع دیگر در قرن بیست و یکم است. این رویکرد از توسعه بر حفظ یکپارچگی و تنوع زیست‌محیطی، برآوردن نیازهای اساسی انسان، نگهداری منابع به منظور استفاده نسل‌های آتی و کاهش بی‌عدالتی تأکید دارد؛ بنابراین تأکید بر دید بلندمدت و توازن بین افراد، در نسل حاضر و بین انسان‌ها و سایر ارگانیسم‌ها در این نگرش وجود دارد. اگر توسعه پایدار یکی از اهداف عینی این عصر از صنعت گردشگری است، پس اندازه‌گیری عملکرد و اثرات جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی آن در مقصدهای گردشگری، یک ضرورت است. هدف این پژوهش، بررسی پایداری جنبه اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری در مقصد گردشگری جزیره کیش است. این جزیره در میان جزایر ایرانی خلیج فارس، مهم‌ترین و پُرسابقه‌ترین کانون گردشگری است. برای سنجش پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری در جزیره کیش، مراحل تحقیق طی فرایندی هدفمند به‌کار گرفته شده‌اند. در نهایت، نتایج حاصل از پیمایش میدانی و پرسشنامه‌ای تحقیق، دلالت بر تبلور نیافتگی پایداری اجتماعی - فرهنگی در توسعه گردشگری جزیره کیش دارد. در پایان

۱. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران غرب، گروه مدیریت جهانگردی و هتلداری، تهران، ایران.

M_Nikbin@wtiau.ac.ir

۲. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای، دانشگاه علامه طباطبائی.

Karami2888@yahoo.com

پژوهش به همین منظور پیشنهادهایی به منظور هر چه پایدارتر کردن منافع اجتماعی - فرهنگی حاصل از توسعه گردشگری برای جامعه میزبان ارائه شده است. وژگان کلیدی: توسعه پایدار، گردشگری پایدار، پایداری اجتماعی - فرهنگی، جزیره کیش.

مقدمه

امروزه توسعه گردشگری در کشورهای مختلف چه به لحاظ اقتصادی و چه از جنبه‌های فرهنگی - اجتماعی و سیاسی مورد توجه همگان قرار گرفته است. در کشور ما نیز از مدت‌ها پیش، این مهم مورد توجه قرار گرفته بود. در مقابل نیز دیدگاه‌هایی دال بر وجود مانع توسعه گردشگری به لحاظ شرایط فرهنگی - اجتماعی و سیاسی کشور وجود دارد (افجه، ۱۳۸۲: ۱۵۸)؛ از این رو، گردشگری از نظر فرهنگی دارای اهمیت است. این امر در کوتاه‌مدت موجب اتحاد و پیوند بیشتر اقوام، مذاهب و فرهنگ‌های مختلف شده است. به همین دلیل روز به روز بر اهمیت بُعد «عنصر فرهنگ» این صنعت افزوده می‌شود. گردشگری موجب افزایش آگاهی جوامع از شیوه‌های زندگی یکدیگر و در نتیجه نزدیکی فرهنگ‌های ملل مختلف شده و سبب می‌شود تا گردشگری فرهنگی^۱ به عنوان نزدیک‌ترین گونه به عنصر فرهنگ، رشدی سریع‌تر از میزان رشد گردشگری را در دنیا کسب کند (والریا و مالنال،^۲ ۲۰۰۷: ۲). به عنوان مثال در کشور چین گردشگری بر حسب نژاد، فرهنگ و ملل، تقسیمات خاص خود را دارد و اتفاقاً یکی از جاذبه‌های گردشگری برای گردشگران، همین تنوع فرهنگ و ملل و تقسیم‌بندی آنها در قالب گروه‌های مختلف است تا جایی که دولت از این تنوع و استقلال فرهنگی استقبال و سعی می‌کند اغلب آنها را جهت جذب گردشگران بیشتر حفظ کند. همچنین دولت چین امیدوار است که با هماهنگی‌های لازم بین اقوام و نژادهای گوناگون، وسیله رشد و توسعه اقتصادی آمایش سرزمین و وطن‌دوستی را نیز تشویق کند (اُسکس^۳، ۱۹۹۷: ۳۶). ولی به هر حال، این باور در حال تقویت است که گردشگری مرتبط با جوامع و فرهنگ، دارای اثرات دوگانه مثبت و منفی بر فرهنگ‌ها، جوامع و عادات محلی آنهاست (ایگل،^۴ ۲۰۰۶: ۱۰۷). محتوای منشور کنفرانس جهانی گردشگری پایدار در اسپانیا (۱۹۹۵)، مبتنی بر الزامات توسعه پایدار گردشگری است که تعدادی از الزامات اساسی مربوط به محیط زیست طبیعی و

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۳۸

دوره پنجم
شماره ۲
تابستان ۱۳۹۱

1. Cultural Tourism
2. Valeria & Malenuel
3. Oskes
4. Edgell

فرهنگی درباره شکنندگی اکوسیستم‌های بومی و جوامع میزبان، اتحاد و مشارکت تمامی افراد در آن مطرح شده است. همچنین توسعه پایدار به عنوان یک استراتژی برتر برای گردشگری و برنامه‌ریزی فعالیت‌های گردشگری به‌ویژه در خصوص مناطق در معرض خطر فرهنگی و طبیعی معرفی می‌شود (مدلیک، ۲۰۰۳: ۱۵۸). برخی از سودمندترین اثرات گردشگری بر جامعه میزبان شامل ایجاد اشتغال، تجدید حیات نواحی فقیر، بهبود زندگی اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی و غیره می‌شود. در عین حال، گردشگری اثرات منفی زیان‌آوری را برای جامعه میزبان به همراه دارد (میسون، ۱۳۸۷: ۷۴). توسعه پایدار در هر مقصد گردشگری از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی مورد محک و ارزیابی قرار می‌گیرد. در ابتدا علائق زیست‌محیطی بیشترین توجه را جلب کرده بود اما امروزه هر سه بُعد از ارزش یکسانی برخوردارند. مدیریت گردشگری پایدار در صورتی می‌تواند موفقیت‌آمیز باشد که ارتباط بین این سه بُعد به‌خوبی شناسایی شود. در این مقاله سعی بر آن است تا به بررسی پایداری بُعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری در جزیره کیش پرداخته شود. هدف از این بررسی محک پایداری یا ناپایداری توسعه گردشگری در زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی رشد و توسعه گردشگری در جامعه میزبان جزیره کیش است.

ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق

توسعه پایدار منتج از نتایج حاصل از محیط زیست، عدالت اجتماعی و اهداف اقتصادی است. سازمان جهانی جهانگردی نخستین بار در سال ۱۹۸۸ اصطلاح «گردشگری پایدار» را طبق معیارهای گزارش برانت لند این‌گونه تعریف کرد: «گردشگری پایدار نیازهای گردشگران حاضر و جوامع میزبان را با محافظت و ارتقای فرصت‌های آیندگان برآورده می‌کند» جورج، ۲۰۰۸: ۸). توسعه پایدار گردشگری نیز شکل خاصی از توسعه گردشگری است که سیستم را قادر به حفظ بقا در سطح بالایی از کیفیت می‌سازد (کوو، ۲۰۰۵: ۱۹). میشل میکو (۲۰۰۶)، با ارجاع به تحقیقات لینز درباره گردشگری پایدار در هاوایی درک بهتری از این مفهوم ارائه می‌کند: «گردشگری پایدار برای منع گردشگری طراحی نشده بلکه برای مدیریت علائق سه گروه ذی‌نفع شامل ساکنین، جوامع میزبان، گردشگران و دست‌اندرکاران صنعت گردشگری و به دنبال ایجاد تعادل بین توسعه و محافظت و به‌طور کلی به دنبال یافتن بهترین شکل از توسعه

گردشگری برای یک ناحیه با توجه به فرهنگ و محیط زیست آن است (میلر و تونین، ۲۰۰۵: ۲۸). بر اساس موارد گفته شده و نظر ال. اجل تعریف، توضیح و برآورد گردشگری پایدار می تواند دشوار باشد زیرا به خاطر آینده باید نیازهای پویای امروز گردشگری را با دلواپسی های فردا مرتبط کرد. مقاله تونی گریبین و نیکولت بولز با عنوان «راه های قابل تصور برای دستیابی به گردشگری پایدار پنج عنصر کلیدی زیر را برای پایداری گردشگری مطرح می کند:

۱) حفاظت و نگهداری از اصل منابع کنونی برای نسل های آینده؛ ۲) برقرار نگه داشتن زاینده گی اصل منابع؛ ۳) برقرار نگه داشتن تنوع زیستی و اقلیمی و اجتناب از تغییرات غیرقابل بازگشت؛ ۴) تضمین عدالت و تساوی بین نسل ها؛ ۵) برقرار نگه داشتن و حمایت از میراث فرهنگی و تاریخی محیط، منطقه یا کشور (ال. اجل، ۱۳۸۸: ۳۵).

فرهنگ به عنوان بخشی از کل جامعه می تواند از حالت بالقوه به بالفعل جاذبه گردشگری یک مقصد تبدیل شود. از دیدگاه ادوارد تیلور فرهنگ نظامی است از نگرش ها، ارزش ها و دانشی که به طرز گسترده ای در میان مردم مشترک بوده و از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود (کروبی، ۱۳۸۲: ۲۲). گردشگری فرهنگی گونه ای از گردشگری است که برخاسته از جذابیت این بُعد در جوامع گردشگرپذیر است. سازمان جهانی گردشگری، گردشگری فرهنگی را حرکت یا جابه جایی^۱ مردم تلقی می کند که به منظور بازدید از جاذبه های فرهنگی از قبیل تورهای آموزشی، فرهنگی و زیارتی، بازدید از هنرهای نمایشی، جشنواره ها و رخدادها، اماکن تاریخی، طبیعت و فرهنگ عامه باشد (ریچاردز، ۲۰۰۵: ۲۴). پروفیسور جعفری در دایره المعارف گردشگری بیان می دارد «گردشگری فرهنگی ظهور علائق انسان برای ارضای حس کنجکاوی در مورد چگونگی زندگی و محیط پیرامون مردم و همچنین دیدار از جنبه های فیزیکی زندگی آنهاست که در شغل و پیشه، موسیقی، ادبیات، رقص، غذا، نمایش، صنایع دستی، زبان و آیین های مذهبی^۲ بیان می شود» (جعفری، ۲۰۰۰: ۱۲۶). حال با توجه به ابعاد سه گانه رویکرد پایداری (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی)؛ طبق نظر سواربروک و مشاهدات محقق، بُعد اجتماعی - فرهنگی گردشگری نسبت به دو بُعد دیگر در گردشگری پایدار، توجه بسیار کمتری جلب کرده است. احتمالاً به دلیل اینکه اثرات اجتماعی - فرهنگی گردشگری بسیار کند و آرام در طول یک دوره زمانی به صورت ناملموس اتفاق می افتد اغلب به صورت نامشهود و غیرقابل لمس هستند؛ در حالی که این اثرات گردشگری غالباً ماندگارتر

1. Movement
2. Ritual

و فرصت تغییر آنها کمتر رخ می‌دهد. زمانی که اثرات اجتماعی - فرهنگی گردشگری پایدار مورد توجه قرار می‌گیرد اغلب تمرکزها بر جامعه میزبان است و غالباً احساس خاصی برای حفظ جامعه میزبان از اثرات منفی و تهاجمی گردشگری وجود دارد (سواربروک، ۱۹۹۱: ۶۹).
بُعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری را می‌توان با اجرایی کردن 4E پایدارتر کرد:
- تساوی حقوق/انصاف^۱ (E1): اطمینان از اینکه با تمامی ذی‌نفعان در گردشگری به صورت منصفانه رفتار می‌شود؛

- فرصت برابر^۲ (E2): برای همه شاغلان گردشگری و افراد گردشگر فرصت‌های یکسانی وجود داشته باشد؛

- اخلاقیات^۳ (E3): به عبارتی دیگر، صنعت گردشگری نسبت به گردشگران صادق و در ارتباط با عرضه‌کنندگان، با اخلاق است و دولت‌های مقصد با جامعه میزبان و گردشگران، با اخلاق عمل می‌کنند؛

- مشارکت برابر^۴ (E4): اصولاً رفتار با گردشگرانی که به آنها خدمات ارائه می‌شود باید با دید مشارکت برابر باشد نه اینکه به صورت رفتار پست و پایین باشد (شارپلی، ۲۰۰۶: ۸۴).

درباره پیشینه تحقیق باید گفت که به‌رغم تألیف و ترجمه کتب و مقالات متعدد در حوزه گردشگری به‌ویژه در سال‌های اخیر، نگارندگان با جست‌وجو در پایان‌نامه‌ها، کتب و مقاله‌های داخل کشور، به مطالعه‌ای که به طور خاص موضوع پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری را در مقصدهای گردشگری از طریق پیمایش میدانی و پرسشنامه‌ای بررسی کرده باشد، برخورد نکرده‌اند. مطالب و مقاله‌های بسیاری درباره گردشگری ارائه شده‌اند که برخی از آنها در کنار پرداختن به موضوعات ارزیابی گردشگری پایدار به این بُعد نیز در کنار سایر ابعاد به طور مختصر پرداخته‌اند. در جست‌وجو پیرامون رابطه با منابع خارجی، تحقیقاتی مانند مدل آقای «کو» وجود دارد که ضمن ارزیابی توسعه پایدار گردشگری به بُعد اجتماعی - فرهنگی به عنوان یکی از ابعاد هشت‌گانه مدل پرداخته است. نگارندگان در مرحله طراحی شاخص‌های پایداری اجتماعی - فرهنگی از این تحقیق بهره برده‌اند. سایر منابع خارجی با ارتباط غیرمستقیم با موضوع تحقیق، مورد مطالعه قرار گرفتند.

1. Equity
2. Equity Opportunity
3. Ethics
4. Equal Partner

در مورد منابع داخلی، علاوه بر بررسی ادبیات موضوع تحقیق در کتاب‌های مرتبط، پایان‌نامه‌ها نیز مورد بررسی قرار گرفتند. در این میان، پایان‌نامه دکتری مهدی کاظمی با عنوان «زمینه‌های فرهنگی توسعه پایدار در ایران» در ارتباط نزدیک‌تر با موضوع تحقیق، مفید واقع شد که در فرموله کردن برخی از سؤال‌های پرسشنامه جامعه میزبان از آن بهره گرفته شده است.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر جمع‌آوری داده‌ها، توصیفی - پیمایشی بر اساس روش مقطعی است و از نظر اطلاعات، کمی و کیفی محسوب می‌شود. از نظر فلسفه پژوهش، از نوع تحقیقات اثبات‌گرایی است. علاوه بر این، پژوهش حاضر طبق تعریف دانایی‌فرد و همکاران (۱۳۸۳)، دارای رویکرد استقرایی است؛ زیرا به منظور بررسی پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری در جزیره کیش، جزء به جزء ضرورت‌های اجتماعی و فرهنگی، جامعه میزبان برای نتیجه‌گیری کلی سنجیده شده است.

فرضیه تحقیق مبتنی بر این فرض است که پایداری در بعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش موجودیت یافته است.

جامعه‌های آماری این تحقیق عبارتند از دو گروه: جامعه آماری کارشناسان و خبرنگاران گردشگری در حوزه اجتماعی - فرهنگی؛ و جامعه میزبان جزیره کیش، به عنوان دومین گروه مورد مطالعه که با هدف بررسی پایداری بُعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری از دیدگاه آنها با روش نمونه‌گیری مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته‌اند.

متغیرهای این پژوهش عبارتند از: مدت اقامت، گروه شغلی، وضعیت سنی، وضعیت درآمدی، جنسیت و شاخص‌های ارزیابی پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری (تنش‌ها یا تعارض‌های اجتماعی، مقایسه محرومیت از طریق شکاف درآمدی (توزیع ناعادلانه درآمد، انگاره یا تصور ذهنی از جامعه میزبان، فرصت‌های یادگیری اجتماعی - فرهنگی برون‌حوزه‌ای^۱، پیامد گردشگری بر میراث فرهنگی و آداب و رسوم بومی جزیره، فراگیری جرم و جنایت، مواد مخدر، مشروبات الکلی، فحشا و بیماری‌ها مانند HIV، بیگانه‌هراسی^۲، کلیشه‌ای شدن^۳ (اثر نمایشی)، تجاری شدن فرهنگ، مذهب و هنر جامعه بومی، دسترسی جامعه بومی به امکانات

1. Image of Community
2. External
3. Xenophobia
4. Stereotyping

گردشگری، افزایش امکانات گردشگری، تغییر در ساختارهای اجتماعی به عنوان مثال تغییر در ساختار خانواده‌ها، از دست دادن حریم خصوصی^۱).

در این تحقیق برای تعیین اندازه نمونه از فرمول کوکران^۲ استفاده شده است. روش نمونه‌گیری مورد استفاده برای جامعه آماری خبرگان، روش «گلوله برفی»^۳ و برای جامعه آماری جامعه میزبان، روش نمونه‌گیری در دسترس بوده است.

جدول شماره ۱. تعداد نمونه در دو جامعه آماری پژوهش

ردیف	جامعه آماری	تعداد نمونه
۱	خبرگان و کارشناسان اجتماعی - فرهنگی گردشگری	۵۲
۲	جامعه میزبان	۶۵

اطلاعات مورد نیاز برای انجام تحقیق به روش‌های مختلفی از جمله مطالعه کتابخانه‌ای، مشاهده و پرسشنامه جمع‌آوری شده است.

در این پژوهش، به منظور تعیین روایی پرسشنامه از روایی محتوایی استفاده شده است؛ به این ترتیب که پس از بررسی ادبیات موضوع و تحقیق‌های مرتبط، سؤال‌های پرسشنامه طراحی شد. همچنین پرسشنامه طراحی شده در مرحله پیش‌آزمون میان ده نفر از اساتید متخصص خارجی و داخلی در حوزه تحقیق و تعدادی از دانشجویان برجسته کارشناسی ارشد توزیع و مشکلات آن مرتفع شد. همچنین اعتبار محتوای این پرسشنامه توسط استادان خبره مورد تأیید قرار گرفته است.

در این تحقیق به منظور تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ، مقداری بین صفر و یک است که در واقع همان ضریب همبستگی داده‌ها در زمان‌های مختلف است. عدد یک حداکثر همبستگی، و عدد صفر حداقل همبستگی را نشان می‌دهد. جدول شماره ۲، آلفای کرونباخ هر یک از پرسشنامه‌های تحقیق را نشان می‌دهد.

1. Loss of Privacy

$$2. n_1 = \frac{z^2 p(1-p)}{(d)^2}$$

۳. در روش گلوله برفی، ابتدا چند نفر از افراد جامعه را به عنوان نمونه انتخاب می‌کنیم. سپس از هر کدام از آنها می‌خواهیم خود، تعدادی از افراد را به ما معرفی کنند.

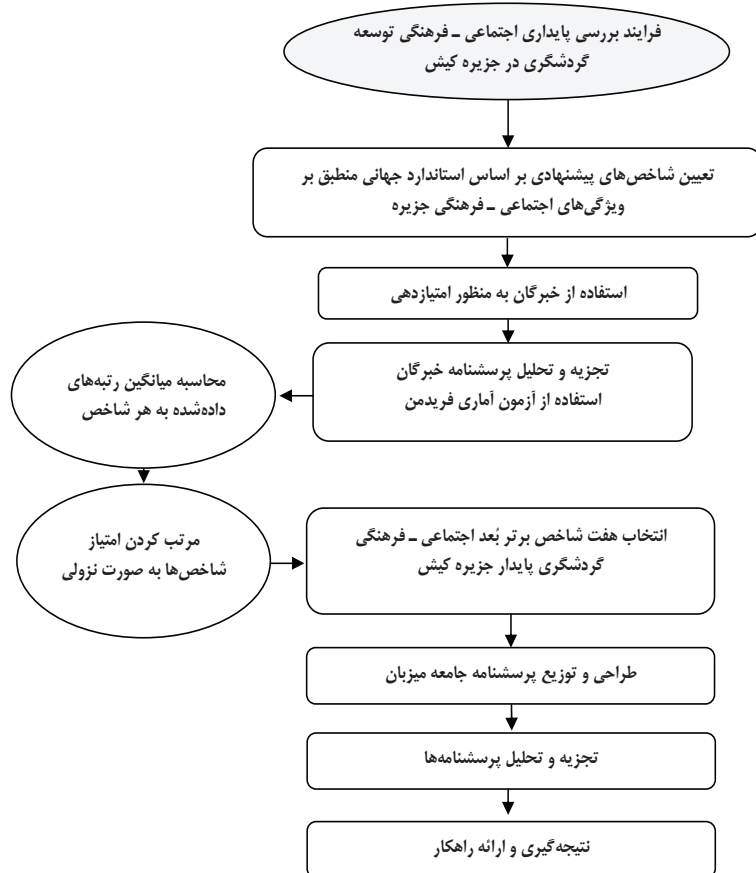
$$4. \alpha^2 = \frac{N}{N-1} \left[\frac{s_1^2 - s_2^2}{s_2^2} \right] \alpha^2 = \frac{N}{N-1} \left[\frac{s_1^2 - s_2^2}{s_2^2} \right]$$

جدول شماره ۲. ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ها

پرسشنامه	آلفای کرونباخ
خبرگان اجتماعی - فرهنگی	۰,۷
جامعه میزبان	۰,۷۹

در این تحقیق، با توزیع پرسشنامه‌ها و جمع‌آوری آنها، با استفاده از نرم‌افزار SPSS پایایی پرسشنامه‌ها به دست آمد که با توجه به بیشتر بودن از ۰,۶ بسیار مناسب و رقمی قابل قبول است. همچنین در این تحقیق، برای پاسخ به فرضیه مطرح‌شده، از آزمون تفاوت دو میانگین (t-test) استفاده می‌شود. در ادامه، نمودار شماره ۱ نشانگر فرایند بررسی پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری در جزیره کیش توسط محققان است.

مطالعه موردی: جزیره کیش و وضعیت گردشگری آن

این جزیره در خلیج فارس با فاصله ۱۸ کیلومتری از سرزمین اصلی قرار گرفته و به همراه بندر چابهار و جزیره قشم در زمره مناطق آزاد ایران هستند. جزیره کیش در میان جزایر ایرانی خلیج فارس، مهم‌ترین و پرسابقه‌ترین کانون گردشگری است (طرح جامع مقصد جزیره کیش، ۱۳۸۴: ۶). در ادامه ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی جزیره به عنوان منطقه مورد مطالعه مطرح می‌شود. سپس وضعیت گردشگری جزیره با استفاده از آمار گردشگری مورد بحث قرار می‌گیرد.

۱. ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی جزیره

یکی از بخش‌های مطالعاتی در سنجش توسعه پایدار جزیره کیش بررسی ویژگی‌های اجتماعی و جامعه‌شناسی و فرهنگی جزیره است.

الف) بعد اجتماعی

نتایج حاصل از بررسی‌های طرح جامع مدیریت سواحل و محیط زیست نشان می‌دهد در این جزیره قشرهای مختلفی ساکن هستند. درآمدهای بالا، متوسط و پایین افراد موجب ایجاد سه طبقه در میان ساکنان شده است. از سوی دیگر، از زمانی که این منطقه به عنوان منطقه آزاد معرفی شده، افراد و گروه‌های خاص به منظور تجارت، گردشگری و غیره به منطقه وارد شده و در آنجا سکونت گزیده‌اند؛ لذا جمعیت این جزیره را می‌توان در دو گروه مهاجران و بومیان مطالعه کرد. همچنین از میان مهاجران، گروهی به صورت دائم و گروهی به صورت موقت سکونت دارند؛ از سوی دیگر، به دلیل ویژگی‌های جزیره و امکان انجام فعالیت‌های گردشگری، گروهی از افراد به منظور دیدن جاذبه‌های تفریحی، طبیعی، تاریخی و گردشگری وارد جزیره می‌شوند و به مدت کوتاه در مجتمع‌هایی که بدین منظور مهیا شده‌اند، اقامت می‌گزینند و با خروج این افراد، گروهی دیگر جانشین آنها می‌شوند و این روند ادامه دارد (طرح جامع مدیریت سواحل و محیط زیست جزیره کیش، ۱۳۸۶: ۲۹). بر اساس طرح سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵ جمعیت ساکن در جزیره ۲۰۹۲۲ نفر برآورد شده که ۳/۶- درصد نسبت به دوره قبل (۱۳۸۳) رشد منفی داشته است. از این تعداد، ۸۲ درصد را جمعیت مهاجر و بقیه آن را جمعیت بومی (حدود ۱۵۰۰ نفر در منطقه می‌رهنها) ساکن در جزیره تشکیل می‌دهد (سالنامه آماری منطقه آزاد کیش، ۱۳۸۷: ۱۲). کاربری اراضی تعریف‌شده در جزیره در چهار بخش اصلی قرار دارد: ناحیه تجاری، ناحیه صنعتی و ناحیه مسکونی و زراعی. به دلیل جذابیت گردشگری و سیاحتی جزیره کیش، بخش‌هایی به ایجاد هتل، متل،

رستوران و سایر امکانات اقامتی و پذیرایی اختصاص یافته است. بیشتر تأسیسات مسکونی و تجاری جزیره در دو ناحیه شهرک صدف و شهرک سفین احداث می‌شوند (طرح ساماندهی و محوطه‌سازی نوار سیاحتی کیش، ۱۳۷۳: ۳۳).

ب) بُعد فرهنگی

شناخت ویژگی‌های فرهنگی جوامع در نحوه به‌کارگیری مشارکت مردمی به منظور حل مسائل و مشکلات موجود و گسترش فعالیت‌های فرهنگی، صنعتی، اقتصادی و در نهایت در راستای تحقق اهداف توسعه پایدار در سطح جامعه محلی، بسیار مؤثر و حائز اهمیت خواهد بود. در جزیره کیش سه نوع متفاوت از طبقات اجتماعی وجود دارد: جامعه افراد کم‌درآمد، افراد میان‌درآمد و افراد با درآمد بالا که بر اساس ماهیت اقتصادی و تأثیر آنها در تمام جوانب از جمله سبک زندگی افراد می‌توان فرهنگ‌های متفاوتی را برای این‌گونه طبقات قائل شد. از سوی دیگر، ویژگی جزیره کیش از نظر جلب گردشگر و نیز توسعه اقتصادی فرامرزی در آن به عنوان منطقه آزاد تجاری موجب شده تا افرادی با فرهنگ‌های متفاوت به صورت موقت یا دائم در آن استقرار یابند. از این نظر می‌توان افراد را در سه گروه بومیان، مهاجران و گردشگران مورد بررسی و مطالعه قرار داد. اعتقادات و ارزش‌های جوامع اغلب برگرفته از مذهب و تاریخ آنهاست (تصویر شماره ۱).

بر اساس بررسی‌های انجام‌شده، بومیان جزیره بیشتر مسلمان و سنی‌مذهب هستند که به زبان عربی صحبت می‌کنند. مسجدی که در آن با یکدیگر نماز می‌گزارند و گورستانی که در آن مردگان خود را به خاک سپرده‌اند، برای آنها بسیار باارزش است و از حرمت بسیار بالایی برخوردار است؛ به طوری که این اصول موجب ایجاد درگیری میان بومیان و سازمان منطقه آزاد در زمان احداث شهرک سفین جدید و جاده در باغ بهشت شده بود. گروهی از بومیان که درآمد بیشتری نیز دارند در طول زمان با کشورهای عربی همسایه ارتباط داشته و رفت‌وآمد آنها به امارات متحده عربی بسیار زیاد است. همچنین کسانی که نتوانسته‌اند در این جزیره به پیشرفت اقتصادی نائل شوند، به امارات سفر کرده و در آنجا سرمایه‌گذاری کرده‌اند. این عده با اقوام خود در ایران ارتباط دارند و گاه آنها را مورد حمایت مالی نیز قرار می‌دهند. از سویی، مهاجرانی به قصد تجارت آزاد، کسب درآمد و کار در مشاغل دارای درآمد بالا وارد جزیره شده و در آن سکونت گزیده‌اند. این مهاجران که از اقصی نقاط کشور (عمدتاً استان هرمزگان) وارد منطقه شده‌اند، غالباً مسلمان و شیعه‌مذهب هستند. نوع لباس پوشیدن، طرز تفکر، زبان،

سبک زندگی، اعتقادات و ارزش‌های متفاوت این افراد بالطبع موجب ایجاد کنش‌های فرهنگی با بومیان خواهد شد (طرح جامع مدیریت سواحل و محیط زیست جزیره کیش، ۱۳۸۶: ۵۶).

تصویر شماره ۱. مقدس بودن درخت انجیر معابد به عنوان بخشی از اعتقادات مردم.

۲. وضعیت گردشگری جزیره کیش

جزیره کیش در میان جزایر ایرانی خلیج فارس، مهم‌ترین و پربازدیدترین کانون گردشگری است. کیش این توان را دارد که به صورت مقصدی جدید و جالب برای مسافرانی درآید که خواهان کشف کشور خود هستند؛ می‌تواند دروازه‌ای به سوی سرزمین اصلی ایران باشد تا الگویی پایدار از گشت، حفاظت و انتقال آموزش، دانش و مهارت را عرضه دارد. جزیره زیبای کیش با سواحل نقره‌فام و مکان‌های دیدنی، از سوی هیئت‌های شرکت‌کننده در دومین مجمع بین‌المللی گردشگری و سومین کنفرانس بین‌المللی سرمایه‌گذاری و خصوصی‌سازی کشورهای اسلامی به عنوان «الگوی توسعه پایدار گردشگری در میان کشورهای اسلامی» انتخاب شده است. کیش به عنوان جزیره‌ای کوچک، بدون پیشینه طولانی و پایدار گردشگری، تعداد اندکی جاذبه دارد که به دلیل اهمیت تاریخی و زیبایی طبیعت، گردشگران داخلی، خارجی یا حتی ساکنان محلی را به خود جلب می‌کند.

جاذبه‌ها و منابع مختلف کیش در چهار گروه طبقه‌بندی شده‌اند: منابع و جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و باستانی، ویژه، تفریحی و ورزشی (طرح جامع مقصد جزیره کیش، ۱۳۸۴: ۱۰۱). اگرچه در سال‌های اولیه ایجاد منطقه آزاد کیش، تصویری کاذب از کیش به عنوان یک بازار سوداگری و دلالتی کالاهای لوکس، در اذهان عمومی شکل گرفت ولی سیاست‌ها و

گرایش‌های اخیر در مدیریت جزیره، در راستای احیای ارزش‌های واقعی جزیره و معرفی آن به عنوان یک منبع ارزشمند طبیعی و کانون گردشگری طبیعی و فرهنگی قرار گرفته است. روندهای جاری نیز حاکی از این است که جاذبه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی و گردشگری در برابر فعالیت‌های تجاری خُرد، رو به گسترش دارد. آمارهای موجود نشان می‌دهند از سال ۱۳۷۲ به بعد، دو روند ورود کالا و مسافر به جزیره، با گرایشی معکوس یعنی کاهش کالا و افزایش مسافر یا بازدیدکننده همراه بوده است (طرح راهبردی شهرک سلامت جزیره کیش، ۱۳۸۷: ۱۹ و ۲۰). با آغاز روند توسعه و عمران جزیره کیش از اوایل دهه ۱۳۷۰ و ایجاد تسهیلات مسافرت و گردشگری، آمار مسافران و گردشگران جزیره با شتاب روبه افزایش نهاد، به طوری که از حدود ۲۵۰ هزار نفر در سال ۱۳۷۰، به ۸۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۷۶ رسید که میزان رشد متوسط سالانه گردشگران در این سال‌ها حدود ۲۰ درصد بوده است. طبق برخی برآوردها، نرخ رشد آتی در حدود هشت درصد پیش‌بینی شده است (طرح راهبردی شهرک سلامت جزیره کیش، ۱۳۸۷: ۲۱). در طول سال‌های گذشته فهرست گردشگران به تفکیک ورود از بندرگاه و فرودگاه ثبت شده است. در طرح جامع مقصد جزیره کیش پیش‌بینی شده که در سال ۱۴۰۴ تعداد ۲/۵۲ میلیون نفر گردشگر به جزیره وارد خواهند شد و میانگین طول اقامت آنها پنج روز خواهد بود (طرح جامع مقصد جزیره کیش، ۱۳۸۴: ۱۱۷). از سویی، طبق برآورد معاونت گردشگری سازمان منطقه آزاد کیش آمار گردشگران جزیره در سال ۱۳۸۸ برابر با ۱/۱۹۳/۰۸۰ نفر بوده است؛ این در حالی است که تعداد کل گردشگران سال ۱۳۹۰ جزیره کیش در طرح تجدیدنظر توسعه کیش (۱۳۷۸) به صورت زیر برآورد شده است:

جدول شماره ۳. برآورد تعداد گردشگران سال ۱۳۹۰ جزیره کیش

تعداد کل گردشگران	۲۳۰۰ تا ۲۷۰۰ هزار نفر
تعداد گردشگران داخلی	۱۸۴۰ تا ۱۸۹۰ هزار نفر
تعداد گردشگران خارجی	۴۶۰ تا ۸۱۰ هزار نفر

منبع: طرح تجدیدنظر توسعه کیش، ۱۳۷۸: ۱۲۴.

بر اساس جدول فوق می‌توان نتیجه گرفت آمار واقعی گردشگران ورودی با ارقام پیش‌بینی شده فاصله بسیاری دارد. جزیره کیش بنا به موقعیت، وسعت و شرایط طبیعی

خود منبع ارزشمند طبیعی و ثروت ملی محسوب می‌شود که از حساسیت زیست‌محیطی بالایی برخوردار است؛ بنابراین، هرگونه توسعه و عمران در جزیره، باید بر اساس ملاحظات زیست‌محیطی و اصول توسعه پایدار صورت بگیرد. در همین ارتباط، طرح جامع توسعه منطقه آزاد کیش اهداف، راهبردها و سیاست‌های مربوط به توسعه گردشگری کیش، در همین راستا تدوین شده است (طرح جامع توسعه کیش، ۱۳۷۳: ۱۲۱ و ۱۲۲).

یافته‌های تحقیق

در این بخش، ابتدا تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و فردی پاسخ‌دهندگان به تفکیک بیان می‌شود. استفاده از آمار توصیفی در این قسمت به روشن شدن ابعاد موضوع کمک می‌کند. در قسمت بعد با استفاده از آزمون آماری و سطح معنی‌داری در راستای رد یا تأیید فرضیه تحقیق تلاش می‌کنیم و در نهایت، نتایج برخاسته از انجام فرایند نظری تحقیق بیان می‌شود.

درباره تجزیه و تحلیل توصیفی اطلاعات پرسشنامه‌ها صرفاً می‌توان درباره پرسشنامه جامعه میزبان این اطلاعات را ارائه کرد زیرا پرسشنامه خبرگان اجتماعی - فرهنگی حاوی این اطلاعات نبوده است. بر اساس اطلاعات جدول شماره ۴، از میان ۶۵ پرسشنامه تکمیل شده توسط جامعه میزبان، ۳۶/۹ افراد دارای سابقه اقامت بالای ده سال هستند که بیشترین مدت اقامت در جزیره کیش را دارند و ۶/۲ پاسخ‌دهندگان اقامت کمتر از یک سال را تجربه کرده‌اند.

جدول شماره ۴. مدت اقامت در جزیره کیش

درصد	فراوانی	
۶/۲	۴	کمتر از یک سال
۲۰/۰	۱۳	۱-۳ سال
۲۶/۲	۱۷	۴-۶ سال
۹/۲	۶	۷-۹ سال
۳۶/۹	۲۴	۱۰ سال و بیشتر
۱/۵	۱	بی‌پاسخ
۱۰۰	۶۵	کل

جدول شماره ۵. گروه شغلی پاسخگویان

درصد	فراوانی	
۲۷/۷	۱۸	کسب و کار گردشگری
۲۴/۶	۱۶	کسب و کار غیر گردشگری
۱/۵	۱	کشاورزی
۲۶/۲	۱۷	سازمان‌های دولتی
۱۵/۴	۱۰	سازمان‌های غیردولتی (خصوصی)
۱/۵	۱	بازنشسته
۳/۱	۲	بی‌پاسخ
۱۰۰	۶۵	کل

بر اساس جدول شماره ۵، مشاهده می‌شود که ۲۷/۷ درصد افراد دارای کسب و کار گردشگری، ۲۶/۲ درصد افراد دارای کسب و کار دولتی و ۲۵ درصد کسب و کار غیر گردشگری و ۱۵ درصد در سازمان‌های خصوصی و ۲ درصد از ساکنان بازنشسته هستند.

جدول شماره ۶. وضعیت سنی پاسخگویان

درصد	فراوانی	
۶/۲	۴	سال ۱۰-۱۹
۵۵/۴	۳۶	سال ۲۰-۲۹
۲۴/۶	۱۶	سال ۳۰-۳۹
۷/۷	۵	سال ۴۰-۴۹
۶/۲	۴	سال ۵۰-۵۹
۱۰۰	۶۵	کل

بر اساس جدول شماره ۶، ۵۵/۴ درصد از پاسخ‌دهندگان (بالاترین درصد) در گروه سنی ۲۰ تا ۲۹، ۲۵ درصد در گروه سنی ۳۰-۳۹ سال، ۸ درصد در گروه سنی ۴۰-۴۹ سال و گروه سنی ۵۰-۵۹ و ۱۰-۱۹ پایین‌ترین درصد افراد نمونه (۶ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره ۷. وضعیت درآمدی پاسخگویان

درصد	فراوانی	
۴/۶	۳	۴۰۰ هزار تومان و کمتر
۲۳/۱	۱۵	۴۰۰ هزار تا ۶۰۰ هزار تومان
۱۳/۸	۹	۶۰۰ هزار تا ۸۰۰ هزار تومان
۱۰/۸	۷	۸۰۰ هزار تا یک میلیون تومان
۱۰/۸	۷	یک میلیون تا یک میلیون و ۲۰۰ هزار تومان
۲۰/۰	۱۳	یک میلیون و ۲۰۰ هزار تا یک میلیون و ۴۰۰ هزار تومان
۱۶/۹	۱۱	بیشتر از یک میلیون و ۴۰۰ هزار تومان
۱۰۰	۶۵	کل

بر اساس جدول بالا مشاهده می‌شود که بیشتر ساکنان جزیره کیش (۲۳/۱ درصد) دارای درآمد ۴۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان هستند. ۲۰ درصد درآمد یک میلیون و ۲۰۰ هزار تومان تا ۱ میلیون و ۴۰۰ هزار تومان، ۱۷ درصد بیشتر از یک میلیون و ۴۰۰ هزار تومان، ۱۴ درصد در گروه درآمدی ۶۰۰ هزار تا ۸۰۰ هزار تومان و گروه‌های درآمدی ۸۰۰ هزار تا یک میلیون تومان و یک میلیون و ۲۰۰ هزار تومان تا یک میلیون و ۴۰۰ هزار تومان هر یک ۱۱ درصد از افراد نمونه را شامل می‌شوند، اما کمترین درصد افراد نمونه در گروه درآمدی ۴۰۰ هزار تومان و کمتر قرار دارند.

جدول شماره ۸. وضعیت جنسی پاسخ‌گویان

درصد	فراوانی	
۲۱/۵	۱۴	زن
۷۸/۵	۵۱	مرد
۱۰۰	۶۵	کل

توزیع فراوانی و درصد متغیر جنسیت پاسخ‌دهندگان در جدول شماره ۸ نشان داده شده است. ارقام جدول نشان می‌دهند بیشترین فراوانی مربوط به مردان است که ۷۸/۵ درصد از پاسخ‌دهندگان را تشکیل می‌دهند و ۲۱/۵ درصد از پاسخ‌گویان را نیز زنان تشکیل می‌دهند.

آزمون فرضیه تحقیق

بر این اساس، فرضیه جایگزین مطرح و با استفاده از آزمون T-test نتیجه آن مشخص شد. فرضیه صفر (H_0): پایداری در بعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش موجودیت یافته است؛
فرضیه یک (H_1): پایداری در بعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش موجودیت نیافته است.

برای پاسخ به این فرضیه باید توجه کرد زمانی می‌گوییم پایداری بُعد اجتماعی - فرهنگی موجودیت یافته که درجه پایداری آن از ۶ بالاتر باشد (با توجه به مبانی تئوریک پژوهش). با توجه به این موضوع برای پاسخ به این فرضیه از آزمون تی تست (t-test) استفاده می‌کنیم (جدول ۹، ۱۰، ۱۱).

جدول شماره ۹. آمار توصیفی

خطای استاندارد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	بُعد اجتماعی - فرهنگی
۰/۲۷۰۶۶	۲/۱۸۲۱۴	۵/۲۹۶۷	۶۵	

جدول شماره ۱۰. آزمون تی تست فرضیه تحقیق

مقدار آزمون=۶					
فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلاف از ۶					
حد بالا	حد پایین	اختلاف از ۶	پی مقدار دوطرفه	درجه آزادی	آماره تی
-۰/۱۶۲۶	-۱/۲۴۴۰	-۰/۷۰۳۳۳	۰/۰۱۲	۶۴	-۲/۵۹۹
بعد اجتماعی - فرهنگی					

جدول شماره ۱۱. تفسیر نتایج پایداری بعد اجتماعی - فرهنگی جزیره کیش

فرضیه ۱	فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلاف میانگین			
نتیجه	حد بالا	حد پایین	P-value	بُعد
وجود تفاوت معنی دار با ۶ و با توجه به فاصله اطمینان منفی کمتر از ۶	۰/۱۶۲۶	-۱/۲۴۴۰	۰/۰۰۵ > ۰/۰۱۲	اجتماعی - فرهنگی

بر اساس جدول بالا مشاهده می‌شود که پایداری در بُعد اجتماعی - فرهنگی از نظر وجود تفاوت معنی دار با ۶ و با توجه به فاصله اطمینان منفی کمتر از ۶ موجودیت نیافته است؛ بنابراین فرضیه جایگزین آن دال بر عدم پایداری در بُعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش مورد قبول واقع می‌شود.

بر اساس مطالعات ادبیات موضوع و ویژگی‌های خاص مقصد تلاش شده پایداری بُعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش بر اساس تعدادی از مراحل چهارچوب نظری مدل مفهومی سنجش گردشگری پایدار در مقاله «کو» به عنوان بهترین گزینه بررسی شود زیرا این مدل مفهومی بسیار کاربردی و عینی است.

مرحله نخست، شناسایی و بررسی بُعد اجتماعی - فرهنگی جزیره کیش: برای این منظور اطلاعات کلی اجتماعی - فرهنگی جزیره و وضعیت گردشگری آن از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و پیمایش میدانی بررسی شد؛

مرحله دوم، شاخص‌های پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری: لیست چهارچوب شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری بر اساس الزامات پایداری با توجه به استانداردهای جهانی و ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی جزیره طراحی و تدوین شد (جدول شماره ۱۲):

مرحله سوم، نظرسنجی از خبرگان: لیست شاخص‌های پایداری اجتماعی - فرهنگی طراحی شده به منظور امتیازدهی در اختیار خبرگان و کارشناسان اجتماعی - فرهنگی آگاه به این جنبه قرار گرفت. با استفاده از روش تحقیق، ۵۲ نفر از متخصصان و خبرگان آگاه با استفاده از روش «گلوله برفی» انتخاب شدند.

جدول شماره ۱۲. لیست شاخص‌های پیشنهادی پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش

شاخص‌ها	بعد اجتماعی - فرهنگی
تنش‌ها یا تعارض‌های اجتماعی	
مقایسه محرومیت از طریق شکاف درآمدی (توزیع ناعادلانه درآمد)	
انگاره یا تصور ذهنی از جامعه میزبان	
فرصت‌های یادگیری اجتماعی - فرهنگی برون‌حوزه‌ای ^۱	
پیامد گردشگری بر میراث فرهنگی و آداب و رسوم بومی جزیره	
فراگیری جرم و جنایت، مواد مخدر، مشروبات الکلی، فحشا و بیماری‌ها مانند HIV	
بیگانه‌هراسی ^۲	
کلیشه‌ای شدن ^۳	
تجاری شدن فرهنگ، مذهب و هنر جامعه بومی	
دسترسی جامعه بومی به امکانات گردشگری	
افزایش امکانات گردشگری	
تغییر در ساختارهای اجتماعی (به عنوان مثال تغییر در ساختار خانواده‌ها)	
از دست دادن حریم خصوصی ^۴	

مرحله چهارم، تعیین شاخص‌های پایداری اجتماعی - فرهنگی جزیره کیش: لیست شاخص‌های بُعد اجتماعی - فرهنگی بر اساس شاخص‌های سازمان جهانی جهانگردی، و بومی شده بر اساس ویژگی‌های خاص جزیره کیش با هدف امتیازدهی در مقصد مربوطه و تعیین

هفت اولویت برتر برای هر بُعد، در اختیار خبرگان و کارشناسان گردشگری در حوزه اجتماعی - فرهنگی قرار گرفت. تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌های گردآوری شده از خبرگان به کمک نرم‌افزار SPSS با استفاده از آزمون آماری فریدمن انجام پذیرفت. به این ترتیب که میانگین رتبه‌های داده شده به هر شاخص محاسبه و سپس در نرم‌افزار EXCELL از بالاترین امتیاز تا کمترین آن مرتب و در نهایت، هفت رتبه برتر شاخص‌ها برای بُعد اجتماعی - فرهنگی گردشگری پایدار جزیره کیش تعیین شد. به این ترتیب، لیست شاخص‌های بُعد اجتماعی - فرهنگی توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش بر اساس جدول زیر مشخص شد (جدول شماره ۱۳). پس از تعیین چهارچوب شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش، در ادامه این مرحله اطلاعات به دست آمده برای فرموله کردن پرسشنامه جامعه میزبان، به منظور بررسی پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری مورد استفاده قرار گرفت.

جدول شماره ۱۳. فهرست شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش

بُعد	رتبه شاخص	شاخص‌ها
پایداری اجتماعی - فرهنگی	۱	افزایش امکانات گردشگری
	۲	پیامد گردشگری بر میراث فرهنگی و آداب و رسوم بومی جزیره
	۳	فرصت‌های یادگیری اجتماعی - فرهنگی برون‌حوزه‌ای
	۴	تغییر در ساختارهای اجتماعی (به عنوان مثال؛ تغییر در ساختار خانواده‌ها)
	۵	دسترسی جامعه بومی به امکانات گردشگری
	۶	از دست دادن حریم خصوصی
	۷	تنش‌ها یا تعارض‌های اجتماعی

مرحله پنجم، فرموله کردن پرسشنامه و جمع‌آوری اطلاعات دست اول: بر اساس لیست شاخص‌های پایدار توسعه گردشگری، پرسشنامه جامعه میزبان برای بررسی پایداری اثرات مثبت اجتماعی - فرهنگی از جمله افزایش امکانات گردشگری و فراهم آمدن فرصت‌های یادگیری اجتماعی - فرهنگی برون‌حوزه‌ای و غیره ناشی از توسعه گردشگری فرموله شد. در این تحقیق سعی بر آن بود تا مقیاس فاصله‌ای ۱۰-۱ پرسکات - آلن به منظور نشان دادن دقیق‌تر تغییر کیفیت طبق الزامات جامعه میزبان در پرسشنامه به کار برده شود. همچنین مقیاس فاصله‌ای پرسکات - آلن (۱۰-۱) در قالب مقیاس ترتیبی (بد، ضعیف، متوسط، خوب و عالی) بیان شد. سپس پرسشنامه طراحی شده در بین ۶۲ نفر از جامعه میزبان از طریق روش نمونه‌گیری در دسترس توزیع شد.

مرحله ششم، نتیجه‌گیری: اطلاعات پرسشنامه‌ای گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتیجه نهایی تحقیق دال بر عدم پایداری بُعد اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش به دست آمد. در ادامه پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت موجود اجتماعی - فرهنگی گردشگری جزیره برای هرچه پایدارتر کردن آن ارائه می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این مقاله به بررسی پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش پرداخته شد. به منظور تحقق هدف تحقیق، مدل مفهومی سنجش گردشگری پایدار «کو» در میان سایر مدل‌ها و روش‌های مطرح شده انتخاب و بررسی با الهام از این مدل انجام پذیرفت. بر این اساس، ابتدا بُعد اجتماعی - فرهنگی جزیره کیش شناسایی و مشخص شد. در مرحله دوم، شاخص‌های پیشنهادی بر اساس استاندارد سازمان جهانی جهانگردی منطبق بر ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی جزیره تعیین و برای امتیازدهی در اختیار خبرگان قرار گرفت. در نتیجه تحلیل نتایج، لیست شاخص‌های بعد اجتماعی - فرهنگی توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش مشخص شد. از سویی، از آنجا که طراحی پرسشنامه‌ها و تعیین سطح پایداری نیازمند مشخص کردن مقیاس شاخص‌ها بود، بر اساس چارت شاخص‌های به دست آمده در مرحله قبل، پرسشنامه جامعه میزبان به منظور بررسی پایداری بُعد اجتماعی - فرهنگی طراحی و توزیع شد. در مرحله بعدی، پرسشنامه تحقیق بر اساس شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی انتخابی خبرگان طراحی و برای گردآوری اطلاعات دست اول در بین افراد نمونه جامعه آماری جامعه میزبان جزیره کیش پخش شد. در پایان، اطلاعات پرسشنامه‌ای گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. این روش برای مشخص کردن شرایط جاری مقصد گردشگری به لحاظ پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری جزیره کیش، تدوین سناریوهای آینده و تعیین منافع گردشگری برای ذی‌نفعان اعم از دولت و بخش خصوصی در تدوین مدل‌های پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری بسیار ضروری است.

در پایان با توجه به یافته‌های تحقیق، راهکارهایی به منظور پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری جزیره ارائه می‌شود:

- اتخاذ خط‌مشی‌های توسعه گردشگری جامعه‌محور از سوی بخش دولتی (سازمان منطقه آزاد جزیره کیش) برای مشارکت فعالانه جامعه میزبان در فرایند توسعه گردشگری جزیره کیش؛
- احیای فرهنگ جامعه میزبان و معرفی آن به گردشگران از طریق افراد بومی مخصوصاً

در کنار سایت‌های تاریخی مانند؛ شهر باستانی حریره، آب انبارهای سنتی و غیره از طریق برپایی غرفه‌های مردم‌شناسی، صنایع دستی و خوراکی‌های مردم محلی به منظور آشنایی بیشتر گردشگران و بازدیدکنندگان با مردم محلی، زیرا در حال حاضر ارتباط جامعه میزبان با گردشگران به صورت کنترل شده و محدود است که این خود در تناقض با اهداف و اصول توسعه پایدار گردشگری قرار دارد.

- تقویت فرهنگ پذیرش مسافر در بین افراد جامعه بومی و نهادینه کردن آن توسط ذی‌نفعان بخش دولتی با آموزش‌های صحیح و سیاست‌های تشویقی مناسب و سپس هدایت جریان‌های گردشگری به مناطق بومی‌نشین مانند منطقه میرمُهنّا که خود می‌تواند دستاوردهای اقتصادی و اجتماعی مثبتی برای جامعه میزبان به همراه داشته باشد و همچنین موجب ارتقای سطح کیفی زندگی جامعه میزبان شود و منافع آنها را در اجرای برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار جزیره تأمین کند.

- بازسازی خانه‌های سنتی افراد بومی در منطقه میرمُهنّا به سبک معماری مناطق ساحلی و جزیره‌ای که خود می‌تواند در کنار معماری مدرن هتل‌ها و خانه‌های دوم گردشگران به جذابیت بصری گردشگری کیش در نزد گردشگران بیافزاید.

- بالا بردن سطح مهارت و تخصص افراد جامعه بومی به‌ویژه جوانان از طریق دوره‌های آموزشی کوتاه و بلندمدت با هدف آماه کردن آنها برای اتخاذ شغل‌های صنعت گردشگری و ارائه خدمات هرچه پایدارتر به گردشگران. با اتخاذ چنین رویه‌هایی از سوی سازمان منطقه آزاد کیش، می‌توان از مهاجرت بی‌رویه جوانان بومی جزیره به کشورهای عربی اطراف جلوگیری کرد.

- توسعه امکانات شهری در مناطق بومی‌نشین از محل درآمدهای غیرمستقیم دولت (مالیات و عوارض) از صنعت گردشگری.

- ارائه آگاهی‌های لازم درباره ارزش‌های مذهبی، باورها و اعتقادات جامعه میزبان در قالب کدهای اخلاق گردشگری به گردشگران و مجریان تورهای مسافرتی در هنگام ورود به جزیره.

تشکر و قدردانی

در پایان بر خود لازم می‌دانیم از تمامی خبرگان و کارشناسان گردشگری در حوزه اجتماعی - فرهنگی، سازمان منطقه آزاد کیش و جامعه میزبان محترم جزیره کیش که با همکاری و همراهی بی‌شائبه، محققان را در رسیدن به اهداف تحقیق کمک نمودند، تشکر و قدردانی نمایم.

کتابنامه

- افجه، علی اکبر (۱۳۸۲)، «توسعه جهانگردی از دیدگاه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی»، *مجموعه مقالات سمینار بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران*، تهران: دانشکده حسابداری و مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی.
- ال. اجل دیوید (۱۳۸۸)، *مدیریت گردشگری پایدار؛ میراثی برای آینده*، مترجمان: حمیدرضا جعفری، علیرضا موسائی، حسن هویدی، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- دانایی فرد، حسن؛ مهدی الوانی و عادل آذر (۱۳۸۳)، *روش‌شناسی پژوهش‌های کیفی در مدیریت: رویکردی جامع*، تهران: انتشارات اشراقی.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۷۳)، *طرح ساماندهی و محوطه‌سازی نوار سیاحتی کیش*، (بی‌جا، بی‌نا).
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۷۳)، *طرح جامع توسعه کیش*، جلد نهم، بی‌جا، مهندسین مشاور پژوهش و معماری کیش.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۷۸)، *طرح تجدید نظر توسعه کیش*، جزیره کیش.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۸۴)، *طرح جامع مقصد جزیره کیش*، «باغ ایرانی در خلیج فارس»، مهندسین مشاور باوند با همکاری شرکت درایز اند زومر، جزیره کیش.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۸۶)، *طرح جامع مدیریت سواحل و محیط زیست جزیره*، مهندسین مشاور سازه‌پردازان ایران.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۸۷)، *سالنامه آماری کیش*، جزیره کیش.
- سازمان منطقه آزاد کیش (معاونت عمرانی و زیربنایی) (۱۳۸۷)، «طرح راهبردی شهرک سلامت جزیره کیش»، جلد دوم؛ *مطالعات پایه اجتماعی، اقتصادی و زیربنایی*، جزیره کیش: مهندسین مشاور آتک.
- کاظمی، مهدی (۱۳۸۱)، «زمینه‌های فرهنگی توسعه پایدار در ایران»، *رساله دکتری رشته مدیریت دولتی*، دانشکده حسابداری و مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی، تیر ۱۳۸۱.
- کروبی، مهدی (۱۳۸۲)، «فرهنگ و گردشگری»، *فصلنامه علمی مطالعات جهانگردی*، زمستان ۸۲، شماره ۲، دانشگاه علامه طباطبایی.
- میسون، پیتر (۱۳۸۷)، *گردشگری؛ اثرات، برنامه‌ریزی و مدیریت*، مترجم: روزبه میرزایی و پونه ترابیان، تهران: ترمه.

Edgell, D. (2006), *Managing Sustainable Tourism: a Legacy for the Future*, , Lowndon & New York: Routledge.

Georg. W. (2008), *Tourism Politics, Globalization, Sustainable and Responsible Tourism*, available from www.arlt-lectures.com

Jafari, Jafar (2000), *Encyclopedia of Tourism*, New York: Routledge.

Ko, T.G (2005), "Development of a Tourism Sustainability Assessment Procedure: a

Conceptual Approach”, *Tourism Management*, 26. available from www.sciencedirect.com.

Medlik, S. (2003), *Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality*, Third edition, London: Oxford, Butterworth-Heinemann.

Miller, G. Twining, L. (2005), *Monitoring for a Sustainable Tourism*, Cabi Publishing.

Oakes, T.S. (1997), “Ethnic Tourism in Rural Guizhow, Sence of Place an the Commerce of Authent”, in: M. Picard and R.e Wood Tourism, *Ethnicity and the State in Asia and Pacific Societies*, University of Hawaii Press.

Richards, Greg (2005), *Cultural Tourism in Europe*, ATLAS, UK.

Sharpley, R. (2006), *Travel and Tourism*, London: SAGE Publications Inc.

Swarbrooke, John (1991), *Sustainable Tourism Management*, UK. CABI Publishing.

Valeriu and Mauela, Elena (2007), “Cultural Tourism and Sustainable Development”, *Romanian Journal of Economic Forecasting*, France.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۵۸

دوره پنجم
شماره ۲
تابستان ۱۳۹۱